

**ГЕНЕЗА ІДЕЇ РАНЬОГО ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ В
ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ
РАГОЗІНА ВІКТОРІЯ ВАЛЕНТИНІВНА**

*Інститут проблем виховання НАПН України, лабораторія дошкільної освіти
і виховання, Київ, Україна*

Представлено генезу ідеї раннього естетичного розвитку в педагогічній думці України. Простежується виникнення уявлень про естетичний розвиток у ранньому дитинстві на теренах України від дохристиянського періоду і Княжої доби, становлення ідеї раннього естетичного розвитку у працях представників педагогічної думки XV століття (Ю.Дрогобич, П.Русин), українського Відродження (І.Борецький, Е.Славинецький,), Просвітництва (Г.Сковорода), XIX століття (О.Духнович, Леся Українка, І.Пирогов, К.Ушинський, І.Франко, К.Ушинський, Т.Шевченко), першої половини XX століття (Г.Ващенко, Т.Лубенець, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський). Висвітлено стан раннього естетичного розвитку в умовах родинного виховання (X–середина XIX століття) та на етапах зародження і розвитку громадських форм вітчизняної суспільної дошкільної освіти (середина XIX– перша половина XX століття).

Ключові слова: ранній естетичний розвиток, педагогічна думка України, X–перша половина XX століття.

Представлен генезис проблемы раннего эстетического развития в украинской педагогической мысли. Прослеживается возникновение представлений об эстетическом развитии в раннем детстве на украинском поприще от дохристианского периода и Княжеских времен, становление идеи раннего эстетического развития в трудах представителей педагогических взглядов XV столетия (Ю.Дрогобич, П.Русин), украинского Возрождения (И.Борецкий, Е.Славинецкий), эпохи Просветительства (Г.Сковорода), XIX столетия (А.Духнович, Леся Украинка, И.Пирогов, К.Ушинский, И.Франко, Т.Шевченко), первой половины XX века (Г.Ващенко, Т.Лубенец, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинский). Отражено состояние эстетического развития ребенка раннего

возраста в условиях семейного воспитания (X–середина XIX столетия) и на этапах зарождения и развития форм отечественного общественного дошкольного образования (середина XIX–первая половина XIX столетия).

Ключевые слова: раннее эстетическое развитие, педагогическая мысль Украины, X–первая половина XX столетия.

The genesis of the problem of early aesthetic education in the Ukrainian pedagogical thought is presented. The arising of the notion about the aesthetic education in the early childhood on the territory of Ukraine is traced, beginning with the pre-Christian times and the Princely age, the evolvement of the early childhood aesthetic development concepts, the formation of the early aesthetic development idea in the works by the representatives of the pedagogical thought of the XV (J.Drohobych, P.Rusyn), of the Ukrainian Renaissance (I.Boretsky, E.Slavynetsky), the Enlightenment in XVIII (H.Skovoroda), XIX (O.Dukhnovych, Lesia Ukrainka, I.Pyrohov, K.Ushynsky, I.Franko, T.Shevchenko), the first half of the XX століття (H.Vashchenko, T.Lubenets, A.Makarenko, S.Rusova, V.Sukhomlynsky).

The state of the early aesthetic education under the conditions of family upbringing (X — mid XIX) and on the stages of its origination, establishment and development of the public forms of the national social pre-school education (mid XIX — first half of the XX) is highlighted.

Keywords: early aesthetic education, pedagogical thought in Ukraine, X — first half of the XX century.

Проблема раннього естетичного розвитку є актуальною в українському суспільстві впродовж усього його історичного шляху і вирішувалася відповідно політичних, соціально-економічних і культурних умов у той чи інший період. Дослідження з означеної проблематики накопичувалися і розвивалися разом із становленням загальної педагогічної думки в Україні, а з першої половини XIX століття її різні аспекти цілеспрямовано вивчалися у дошкільній і мистецькій педагогіці. Ґрунтовні дослідження становлення вітчизняної системи дошкільного виховання представлено працями Л.Артемової, Г.Беленької, І. Дичківської,

О.Квас, О.Кононко, В.Кузьменко, Н.Лисенко, Т.Поніманської, З.Плохій, І.Рогальської, Т.Степанової, Т.Танько. Становлення педагогіки дошкільного віку в різні історичні епохи висвітлено З.Борисовою, В.Кузьменко, Т.Поніманською. Особливості суспільного дошкільного виховання у окремі періоди впродовж ХІХ і ХХ століть відобразилися у роботах Т.Головань, Н. Дем'яненко, С.Дітковської, І. Прудченко, Г.Рего, Т.Садової, І. Улюкаєвої, Т.Філімонової, Л. Штефан. Питання підготовки дошкільних працівників у різних регіонах України розкрили І.Адамак, З.Нагачевська, М.Барна, зокрема, аспект підготовки фахівців до здійснення естетичного виховання дошкільників – О.Донченко, В.Євтушенко, Т.Танько, М.Чернявська. Однак, у працях вищеназваних авторів генеза ідеї естетичного розвитку дитини раннього віку в педагогічній думці України і її реалізація у вітчизняній системі дошкільної освіти не опрацьовувалась, що актуалізує необхідність її ґрунтовного дослідження і складає **мету нашої статті**.

Простежимо становлення в педагогічній думці України ідеї раннього естетичного розвитку від найдавніших часів і до середини ХХ століття.

У східних слов'ян у 5-6 ст. н.е. вже сформувалась певна виховна система, в якій розрізняли періоди: баяння – від народження до 1,5 років, пестування – 1,5-5 років та ін. [15, с.152]. Діти у цьому віці знаходилися при матері і змалку опанували елементарних трудових навичок і поведінки через різноманітні етнопедагогічні засоби (колискові, ігри, приказки, обряди). Про наявність зачатків уявлень у праукраїнців про необхідність естетично розвивати маленьких дітей свідчать археологічні розкопки залишків поселень на Київщині й Черкащині, в яких виявлено оздоблені орнаментом глиняні дитячі іграшки.

Утворення Київської Русі (*X ст.*) і запровадження в ній християнства, розвиток культури, писемності посилило значущість питань раннього естетичного розвитку, які розроблялися християнськими проповідниками, богословами, світськими особами. Так, у виданні «Про виховання дітей» І.Златоуста батькам розтлумачувалося як навчати дітей ходити, розмовляти, вживати їжу, виховувати благочестивість [7, с.72]. Перші богослужбові книжки, збірники («Пчела» (1119), «Ізборник (1076), «Повчання дітям, а також іншим, хто

прочитає» (1099) В.Мономаха) проникнуті турботою про розвиток дітей, зокрема й естетичний [9, с. 19].

Діти раннього віку різних верств населення розвивалися в умовах сім'ї, де їм передавалися культурні традиції українців. Важливою складовою життя змалечку була релігія – батьки залучали дітей до виконання обрядів.

Відомі факти турботливого ставлення в суспільстві до малюків-сиріт, які знаходилися під опікою близьких родичів, а також у притулках (скудельницях), які існували у Києві, Новгороді, Львові, Меджибожі, Торжку та ін. Місцеве населення підтримувало таких дітей - Богданів (Богом даних) речами, їжею, іграшками. Для дітей з вадами при монастирях і церквах організовувалися притулки, що утримувалися світською і духовною владою за розпорядженням князя Володимира Святославовича (996 р.), хоча ними охоплювалась досить незначна кількість таких дітей [9, с. 17].

Погляди на означену проблему відобразилися у працях представників педагогічної думки *XV століття* - Ю.Дрогобича, П.Русина, які закликали дорослих здобувати освіту, вивчати наук і мов з тим, щоб грамотно розвивати дітей з малих літ.

Період *українського Відродження (XVI–XVII ст.)* ознаменувався соціально-економічними змінами у суспільстві і зародженням гуманізму як системи поглядів і ставлення до людини як найвищої цінності, а отже, ідея гармонічно розвиненої особистості прийшла на зміну догматичному релігійному вихованню. Однак, ця ідея стосувалась дітей заможних людей, до яких почали залучати найманих вихователів [9, с. 38].

Пожвавлення інтересу до проблеми раннього естетичного розвитку зумовлювалось культурно-освітніми процесами – розпочали свою діяльність українські братства і братські школи у Львові, Мінську, Києві, Луцьку та ін. містах, на базі яких розгорталась просвітництво, українське книгодрукування і збагачувалася педагогічна теорія (Е.Славинецький, І.Борецький, С.Полоцький, Ф.Прокопович та ін.). Характерною рисою педагогічних праць було намагання їх авторів поєднати освітні традиції Княжої доби з західноєвропейськими

тенденціями раннього просвітництва, гуманізму, реформації та враховувати українські культурно-освітні процеси цієї доби. Зокрема, у творах **І.Борецького** «Бесіда вибрана про виховання чад» (1609) і «Предосторога зело потрібна потомні часи православним християнам» (1605) висловлюються нетипові для того часу думки: розвиток дитини залежить від її природних даних і визначається характером виховання, а не божественним призначенням, - вони перегукуються з поглядами Я.А.Коменського. Важливою видається думка І.Борецького про необхідність систематичного виховання з раннього віку [12, с. 72]. Про можливість впливу на внутрішній світ дитини писав **Е.Славинецький** («Громадянство звичаїв дитячих»): батькам слід навчати дітей правил поведінки, щоб «...з перших початків свого життя благоліпним звичаям навчатися», адже зовнішня поведінка дитини віддзеркалює її внутрішні якості. У творі містяться настанови щодо застосування естетичних засобів (гри, співу) [12, с. 121].

В епоху *Просвітництва (XVIII століття)* проблема викристалізовувалась у працях культурно-освітніх діячів – Ф. Прокоповича, Г. Сковороди та ін. Так, **Г.Сковорода** наголошував на необхідності спорідненого з природою виховання дитини, тобто відповідно Божественному призначенню (байка «Собака і коняка», притча «Вдячний Еродій» [10, с. 69; 266]). Допомогти дитині у розвитку нахилів покликаний педагог - служник природи (у цьому він подібний до садівника, який дбайливо окультурює рослину) з тим, щоб вона принесла користь своїй Вітчизні [10, с. 271]. Щоб сформувати гармонічну людину, слід опікуватися її розвитком з раннього віку - поєднувати фізичну складову з пізнавальною [10, с. 266-284], застосовувати надбання свого народу – його мову, звичаї, мистецтво, що надихає на прекрасне й корисне, - поезію, живопис, спів і особливо музику, яка є «... велике лікування в жалях, втіха же в тузі і забава в щасті» [10, с.270].

Про стан естетичного розвитку у ранньому дитинстві і дослідження проблеми в українській педагогічній теорії *початку XIX століття* свідчать окремі архівні дані, публіцистичні й художні твори діячів цього періоду.

Діти раннього віку низьких станів виховувалися вдома у дусі традицій і поглядів, культивованих батьками. Здійснювались окремі спроби започаткувати

дошкільне виховання при монастирях та інших благодійних фундаціях: в підросійській Україні виникли виховні заклади для сиріт і безоглядних малюків; у 1839 в Полтаві з'явився перший дитячий садок для малюків від 2-х років, яких утримували з 7 до 20-21-ї годин вечора [9, с.105].

З розвитком капіталістичного виробництва і залученням жінок до виробничої праці зросла потреба у створенні громадського дошкільного виховання. У 60-х роках XIX століття відкрилися дитячі садки у Києві і Харкові – для дітей трудящих (з 3-х років) і приватні – для менших дітей із заможних родин. Їх координувало Київське товариство народних дитячих садків (керівник Н.Лубенець), що розробляло програми роботи з дітьми, а на початку XX століття - готувало педагогічні кадри [15, с.153].

У другу половину XIX століття широкий суспільно-педагогічний рух зумовив позитивні зрушення у громадському дошкільному вихованні, а проблема раннього розвитку стала предметом вивчення лікарів, психологів, педагогів і громадських діячів. Цінною для широкої спільноти виявилась праця **М.Пирогова** «Питання життя» (1856), де він надавав великої уваги вихованню з раннього віку з метою «зробити нас людьми» і висловлював думку про необхідність врахування природних здібностей і темпераменту дитини: «тільки те виховання має найбільше шансів на успіх, в якому вихователі зможуть пристосуватися до індивідуальності своїх вихованців і їх пристосувати до життя» [2, с.78]. Хоча Пирогов не підтримував рух щодо створення громадських дитячих садків, однак, вбачав здійсненним розвиток дітей з урахуванням їх особливостей в умовах сім'ї, де мати як «зодчий суспільства», закладає «перший камінь» у формування людини [2, с.78-82].

Долучалися до розробки питань розвитку дітей раннього віку на гуманістичних і демократичних позиціях, виголошували цінні ідеї і розвивали їх у своїх творах відомі представники української інтелігенції (Г.Квітка-Основ'яненко, П.Гулак-Артемівський, І.Котляревський та ін.). Так, **Т.Шевченко** вважав, що на розвиток людини впливають вроджені задатки і звички, набуті з раннього дитинства: «який з колисочки, такий в могилку» [16, с.16], однак,

провідну роль відводив вихованню і середовищу, підкреслював вагомий вплив матері й засуджував тих жінок-аристократок, які віддавали дітей годувальницям і «мамкам» та не обтяжували себе їх розвитком [16, с. 224]. Необхідним, з погляду Т. Шевченка, є пізнання творів мистецтва як найдієвішого засобу естетичного виховання дітей, що формує естетичні смаки, почуття, ідеали. Особливо відзначав поет музику, яка потрібна «для облагороджування серця людського», [16, с.20], спів українських пісень, образотворче мистецтво [16, с.11-12].

Прогресивні думки висловлював **О.Духнович**. Він порівнював дитину з воском, на якому лишаються відбитки усіх і усього, що до нього торкається. Дитина отримує природні нахили від природи, однак попри її природні обдарування, без виховання і настанов вона уподібнена землі з бур'яном. Щоб людина приносила плоди для себе і для суспільства, слід займатися її освітою змалечку [3, с.4], розвивати душевно і тілесно [3, с.13]. Духнович ґрунтовно досліджує ранній вік: розвиток дитини після народження належить запроваджувати на засадах природовідповідності, з дотриманням санітарно-гігієнічних умов і власними силами; від 2-х років поряд з фізичними слід виховувати моральні, інтелектуальні, естетичні якості [3, с.10-12], запроваджувати «чуттєве навчання» - звертання до почуттів дитини (а не тільки до розуму) [3, с.30]. Відзначаючи особливу схильність українців до наук і мистецтв, О.Духнович рекомендував використовувати з метою розвитку дитини народнопісенну творчість і різні види декоративно-ужиткового мистецтва [3, с.3].

Новаторськими ідеями і творчим на той час підходом до справи виховання дітей раннього віку відзначалися погляди і праці **К.Ушинського**, який ретельно дослідив психічні процеси дитини і виділив доцільні засоби її розвитку. Так, у ранньому віці важливо забезпечити здоровий розвиток відповідно принципу помірності у всьому (їжі, навчанні та ін.), витримувати режим дня, постійну зміну розумових вправ тілесними, прогулянками, грою [13, с. 227-228.]. Гра, як зазначав педагог, у першому віці має пріоритетне значення, в ній «формується всі сторони душі людської, її розум, її серце, її воля...», сама гра має вплив на розвиток дитячих здібностей і нахилів, і в ній же вони розвиваються [13, с. 402-403]. Чим

меншими є діти, тим більше часу має відводитися ігровій діяльності [13, с. 299], до якої безпосередньо прилягають «ненавчальні заняття», наприклад, малювання, саджання квітів, та ін. – «в яких невідомо де починається заняття і закінчується гра» [13, с.403-404].

Ушинський вивів основний закон дитячої природи: дитина потребує діяльності, чим молодшим є дитячий вік, тим різноманітнішою вона має бути [13, с.99]. Особисто дослідивши досвід розвитку дітей на базі дитячих закладів Фребеля у Німеччині і Швейцарії, педагог зробив висновок про його користь і необхідність адаптації у вітчизняному суспільному і родинному вихованні [13, с. 100-105]. Найважливішим у вихованні є формування моральних якостей дитини у поєднанні з естетичними, до дієвих засобів він відносив природу і мистецтво, особливо народне мистецтво і народну пісню [13, с.191].

У другу половину XIX – на початку XX століття українські землі знаходилися під гнітом Росії і Австро-Угорської імперії. У підросійській Україні прогресивним стало утворення земств, які сприяли підвищенню рівня грамотності населення, що позитивно впливало на розвиток дітей раннього віку у сім'ях. У південно-західній Україні з кінця XIX століття організовуються національні товариства, організації, об'єднання, які активізували громадські зусилля у справі освіти дошкільнят, вийшов друком журнал «Учитель» і додаток до нього – дитячий журнал «Ластівка» [9, с.187-188].

Різні педагогічні проблеми знайшли відображення у творах видатних українських діячів цього періоду, в яких частково йшлося і про естетичний розвиток у ранньому дитинстві. Так, глибоке знання дитячої психології виявила **Леся Українка (Л.Косач)**: у віршах циклу «В дитячому крузі» (1885-1891) поетеса з ніжністю і любов'ю звертається до найменших дітей, розкриває близькі їм теми [5, с. 81]. У публіцистичних творах **І.Франка** цінними є положення про виховання дитини до 5-ти років у сім'ї, що включає три складові: первинне виховання – розвиток тіла дитини; пробудження її духовних здібностей; виховання моральне. У період раннього дитинства дитяча натура є вразливою і потребує значної уваги й турботи та разом з цим – формування особистості, її

рис, що цілком покладається на матір – «авторитет любові й прикладу», яка спостерігає за психічними проявами дитини, керує її розвитком, запроваджує виховні впливи [14, с.564–565]. Особливого значення у естетичному розвитку Франко надавав дитячій літературі: свої казки, за його словами, він створював більше з педагогічною метою - щоб спонукати дітей думати, розбудити цікавість до явищ природи, бажання спостерігати і досліджувати її.

На початку ХХ століття в Україні проблема раннього естетичного розвитку продовжувала вивчатися у науково-теоретичній творчості В.Зеньківського, С.Русової, Т.Лубенець та ін., які спиралася на найкращі досягнення М.Монтессорі і Ф.Фребеля з їх позиціями вільного виховання, дитиноцентризму, й адаптували їх до реалій нової української дошкільної системи освіти. Вітчизняні педагоги підкреслюють важливість індивідуального розвитку дитини в умовах сім'ї й досліджують можливості забезпечення раннього розвитку в умовах суспільного виховання (ясла, осередки). Так, **В.Зеньківський** разом з поглядами про розвиток індивідуальних особливостей з ранніх років у родині водночас запроваджував ідею розвитку соціальної особистості, підготовленої до життя у суспільстві, яка не тільки пристосовується до соціуму, але й реалізує свої замисли. Слід піклуватися про гармонічний розвиток розуму, вольової і емоційної сфер - остання здатна надати глибину і творчість розумовій діяльності [4, с. 53; 59].

Наприкінці ХХ – початку ХХ століття з'явилися праці психофізіологів (І.Павлов, В.Бехтерев та ін.), дослідження яких надавало нових перспектив у вирішенні питань раннього естетичного розвитку дітей. Так, **С.Русова** вбачала необхідним спиратися на новітні висновки закономірностей розвитку дитини й відповідно обирати найдоцільніші навчально-виховні методи. У праці «Дошкільне виховання» вона виклала постулати розвитку дитини у перші роки її життя, коли розвиваються нахили, здоров'я і характер, – слід сприяти розвитку здібностей, почуттів і природних можливостей. У віці від 2–х років, названим педагогом «дитячим ранком», потрібно плекати й пильнувати дитину, щоб її серце, воля, розум і тіло розвивалися гармонічно, надавати вражень, задовольняти потребу активності і виховати добрі соціальні почуття [8, с.34]. С.Русова

зазначала, що поряд з найкращим осередком у розвитку дитини – родиною дітям різних верств населення потрібні громадські інституції – ясла, в яких би справа виховання організовувалась найближче до природних нахилів дитини і до вимог життя, у зв'язку з світоглядом народу, з психологією нації, з яких походить дитина. Першочергове місце у початковій (тобто дошкільній) освіті дітей має займати естетичне виховання, яке поєднується з іншими сферами виховання, щоб виплекати цілісну особистість [8, с. 147-154].

Свої педагогічні ідеї вчені-педагоги реалізовували на практиці – у організації діяльності навчальних закладів, якими керували (С.Русова), у розбудові освітньої дошкільної системи (Г.Ващенко). Зокрема, у розробленому Ващенко «Проекті системи освіти в самостійній Україні» (1957) початковою ланкою визначено переддошкільне виховання, що реалізується материнським доглядом чи яслами для немовлят і дітей до 3-х років [1, с. 174-175].

Основні засади розвитку і виховання дітей раннього віку обґрунтував **А.Макаренко** («Книга для батьків» (1937), «Лекції про виховання дітей» (1940). Підкреслюючи соціальний у широкому сенсі слова характер процесу виховання, у якому на дитину діють різні чинники, Макаренко надавав першочергового значення у розвитку дитини від народження впливу батьків і педагогів.

Основним засобом розвитку дітей раннього віку педагог вбачав гру і розробив методіку її організації цьому віці, що ґрунтується на таких положеннях: керівництво дитячою грою має полягати у наданні дитині різних іграшок, спостереженні за її маніпуляціями, заохоченні до самостійних дій, стимулюванні цікавими питаннями, підказкою, новим матеріалом [6, с. 259-261]. Слід комбінувати іграшки різних типів, особливо використовувати іграшки-матеріали (глина, пісок, шматочки дерева тощо), які виховують високу культуру діяльності, оскільки «із матеріалів людина створює цінності і культуру» [6, с. 260], надають простір для фантазії. Окрім гри, педагог наголошував на необхідності культурного розвитку дитини у родині: читання казок, перегляд ілюстрацій, сприймання картин, фотографій і спілкування щодо них [6, с. 294].

На кінець першої половини ХХ століття проблема раннього естетичного розвитку збагатилась працями **В.Сухомлинського**, які пронизані ідеєю розвитку особистості у процесі всебічного її виховання. Для реалізації цієї ідеї педагог вважав необхідним глибокий теоретичний аналіз соціальних, політичних, філософських, педагогічних аспектів і створення на практиці найсприятливіших умов для багатогранного розвитку фізичних і духовних сил, розкриття творчих нахилів і здібностей, обдарувань і талантів дитини. Всебічний розвиток педагог розглядав як створення індивідуального людського багатства, що поєднує у собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб, що створюється системою педагогічно керованих впливів [11, с. 69]. З огляду Сухомлинського, необхідно змалечку розвивати емоційно-почуттєву сферу дитини у процесі естетичного виховання - виховання красою: з раннього віку діти мають зростати в оточенні краси навколишнього середовища, краси людських стосунків, краси мистецтва - казки, музики, малюнка, які надихають на творчість [11, с. 178].

Таким чином, ідея раннього естетичного розвитку зароджувалась у період дохристиянства і Княжої доби, впродовж яких застосовувалися етнопедагогічні засоби впливу на дитину. Новим етапом стали дослідження періоду Просвітництва, в яких поширювалась думка про важливість природовідповідного виховання дитини у цілісності її фізичної, пізнавальної і емоційної сфер, що сприяє її гармонічному загальному і естетичному розвитку. Впродовж ХІХ століття - першої половини ХХ століття вчені вивчали потенціал різних естетичних засобів, особливо підкреслювали значення мови і мистецтва свого народу у розвитку емоційної сфери дитини, обстоювалися погляди на користь громадського виховання дітей, що здатне реалізувати ідею гармонічного розвитку дитини за умови поєднання найкращого досвіду родинного виховання, здобутків зарубіжних дитячих дошкільних закладів того часу, передових надбань вітчизняних медиків, психологів і педагогів.

Важливим напрямом подальших наукових розвідок є узагальнення підходів щодо раннього естетичного розвитку сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених, виявлення провідних тенденцій, їх порівняльний аналіз.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні // Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 142-180.
2. Вопросы жизни. Вторая редакция // Сочинения Н.И.Пирогова. Том 1. – 2-е бил. изд., знач. дополн. – К., Издание Пироговского товарищества. К, 1914. – С. 35-82.
3. Духнович А.В. Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских. Ч. 1. Педагогия общая / Написал Александр Духнович. - Львов : типом Ин-та Ставропигиянского, 1857. - 92 с.
4. Зеньківський В.В. Социальное воспитание, его задачи и пути. – М. : 1918. – 96 с.
5. Леся Українка. Усі твори в одному томі / передм. М.І.Литвинця. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2008. – 1376 с. – (Поет. поличка «Перуна»).
6. Макаренко А.С. Книга для родителей: к 100-летию со дня рождения А.С.Макаренко. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.: ил. – (Б-ка для родителей).
7. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник / Тамара Поніманська. - 3-тє вид., випр. – К. : «Академвидав», 2016. – 448 с. – (Серія «Альма-матер»).
8. Русова С. Дошкільне виховання // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
9. Скільський Д.М. Історія української педагогіки. Ілюстрований навчальний посібник / Д.М.Скільський. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. – 340 с.
10. Сковорода Григорій. Вибрані твори / Упорядкування та передмова Леоніда Ушкалова; примітки й коментарі Л. Ушкалова та С. Вакуленка. – Х.: Прапор, 2007. – 384 с.
11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.1. – К. : Радянська школа», 1976. - 654 с.
12. Українська педагогіка у персоналіях: у 2-х кн. – Кн. 1 / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
13. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. / Редкол.: В.Н.Столетов (пред.) и др. - К.: Рад школа, 1983. (Пед. б-ка). Теоретические проблемы педагогіки. Т.1 / Составитель и подготовитель к печати Э.Д.Днепров; Под ред. А.И.Пискунова (отв. ред.) и др. – 488 с.
14. Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К., Наукова думка, 2008. - Т.53: Літературознавчі,

фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1976-1895. / ред.. тому Є.К. Нахлік. – 832 с.

15. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від урядників, вступні нариси та упорядкув. З.Н.Борисової, В.У.Кузьменко; За заг. ред. З.Н.Борисової. – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.: іл.

16. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001.- Т.4: Повісті. – 2003. – 600 с.

Представлено генезу ідеї раннього естетичного розвитку в педагогічній думці України. Простежується виникнення уявлень про естетичний розвиток у ранньому дитинстві на теренах України від дохристиянського періоду і Княжої доби (X–XVIII ст.), становлення ідеї раннього естетичного розвитку у працях представників педагогічної думки XV століття (Ю.Дрогобич, П.Русин), українського Відродження – XVI–XVII ст. (І.Борецький, Е.Славинецький), епохи Просвітництва – XVIII століття (Г.Сковорода), XIX століття (О.Духнович, Леся Українка, І.Пирогов, К.Ушинський І.Франко, К.Ушинський, Т.Шевченко), першої половини XX століття (Г.Ващенко, Т.Лубенець, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський). Зроблено висновки: ідея раннього естетичного розвитку змінювалась відповідно політичних і соціально-культурних умов розвитку українського суспільства; розгорталась від початкових уявлень праукраїнців дохристиянського періоду і Княжої доби про вплив на дитину етнопедагогічних засобів (казок, пісень, обрядів, молитов, іграшок), що застосовувались з метою опанування дітьми трудових навичок і правил поведінки, через появу думок про можливість розвитку дитини з раннього віку, застосування у родині естетичних засобів для покращення її фізичного стану. Новим етапом стали дослідження періоду Просвітництва, де поширювалась думка про важливість природовідповідного виховання дитини у цілісності її фізичної, пізнавальної і емоційної сфер, що сприяє її гармонічному загальному і позначається на естетичному розвитку. Впродовж XIX століття - першої половини XX століття досліджувався потенціал різних естетичних засобів, особливо підкреслювалося значення мови і різних видів мистецтва свого народу у розвитку почуттів дитини,

обстоювалися погляди про користь системи громадського виховання у ранньому віці, що реалізує ідею гармонічного розвитку дитини за умови поєднання найкращого досвіду родинного виховання, здобутків зарубіжних дитячих дошкільних закладів того часу, передових надбань вітчизняних медиків, психологів і педагогів.

Висвітлено стан раннього естетичного розвитку в умовах родинного виховання (X–середина XIX століття) та на етапах зародження, становлення й розвитку громадських форм вітчизняної суспільної дошкільної освіти (середина XIX– перша половина XX століття).

Ключові слова: ранній естетичний розвиток, педагогічна думка України, X–перша половина XX століття.